

Kimlik Gelişimi: Anlatı Kimliği ve Kuşaklararası Anlatı Kimliği Identity Development: Narrative Identity and Intergenerational Narrative Identity

Naif Ergün

Öz

Bu çalışmanın amacı, alan yazında kimlik olgusunun gelişimini ve buna dair kuramların kimlik olgusundaki rolünü incelemektir. Erikson'un psikososyal kimlik kuramında, bireylerin biyolojik-bireysel-sosyal yönlerindeki değişkenlerin onların ego kimliği oluşturmalarında son derece önemli olduğu vurgulanmaktadır. Erikson'dan sonra gelen ve onun fikirlerinden etkilenen kuramların ise kimliği çalışırken daha çok kimliğin bir yönünü merkeze aldıkları görülmüştür. Gelişim psikolojisi literatüründe daha çok kimlik oluşumunda bireysel-işsel faktör merkezli kuramlar ortaya konulmuştur. Son 30 yıllık zaman diliminde ise anlatı kuramlarının kimlik oluşumunu ve gelişimini çalışarak Erikson'un kuramını bütüncül bir şekilde ele aldıkları görülmektedir. Anlatı kimlik formunda bireyler geçmişlerindeki deneyimlerden yola çıkarak bir hikaye formu oluşturmakta ve oluşturdukları bu hikaye formuna göre yaşayıp bir kimlik var etmektedirler. Bireyler anlatılar aracılığıyla kimliklerine dair tüm değişkenleri hikayeleştirerek anlattıklarından dolayı kimlik oluşumlarındaki tüm değişkenlerin ilişkisini ifade etme şansı bulmaktadırlar. Anlatı kuramları kimlik oluşumunda; öz hikayelerin, kuşaklararası hikayelerin, ana anlatıların, tarihsel ve sosyal olayların kimliği şekillendirdiğini ortaya koymaya çalışmıştır.

Anahtar sözcükler: Kimlik, anlatı kimliği, kuşaklararası anlatı kimliği, bütüncül yaklaşım

Abstract

The aim of this study is to examine the development of identity and the role of identity theories on identity in the related literature. In Erikson's psychosocial identity theory, it is emphasized that the variables in the biological-individual-social aspects of the individuals are critical in ego identity formation. The theorists who came after Erikson and were influenced by his ideas were predominantly focused on one aspect of identity in their identity studies. In the developmental psychology literature, individual-internal factor centered theories have been put forward in the identity formation. In the last three decades, it is seen that narrative theorists have holistically studied Erikson's theory by examining identity formation and development. In the narrative identity form, individuals form a story based on their past experiences, and they live and form an identity according to the story they create. Individuals have the chance to express the relationship of all the variables in their identity formation because they narrate all the variables related to their identities through narratives. Narrative theorists have tried to clarify that self-stories, inter-generational stories, master narrative, historical and social events form an identity.

Keywords: Identity, narrative identity, intergenerational narrative identity, holistic perspective

¹ Mardin Artuklu Üniversitesi, Mardin

✉ Naif Ergün, Mardin Artuklu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü, Mardin, Turkey
naifergun@artuklu.edu.tr

Geliş tarihi/Received: 17.01.2020 | Kabul tarihi/Accepted: 18.02.2020 | Çevrimiçi yayın/Published online: 02.05.2020

KİŞİNİN kendi kimliğini kavraması neyi nasıl yapacağını bilinmesini sağlarken, başkasının kimliği hakkında bilgi sahibi olmak da etkileşim anında karşı tarafın düşüncelerinin ve davranışlarının kestirilmesine yardım eder. Kimlik kavrayışı günlük yaşamın sürdürülmesini kolaylaştırır. Kimliğe ilişkin bilgiler insanlar arasındaki etkileşimi düzenlediği kadar çevre ile kurulan ilişki de bir o kadar kimliği yapılandırır. Kişinin kendisi hakkındaki düşüncesi (refleksif düşünme) bireyin kim olduğu, ne olmak istediği, dışarıdan nasıl algılandığı ve bilindiği hakkında düşünmesini sağlayarak benliğini oluşturur (Hogg ve Vaughan 2014). Hem benlik hem de kimlik çevre ile etkileşim içinde olmayı belirlerken aynı zamanda çevre ile kurduğu etkileşim ile birey kimlik ve benliğini oluşturur. Bu açıdan kimlik bireysel olduğu kadar yani biyolojik ve psikolojik olduğu kadar bireyin bağlı olduğu gruba da ait olma durumudur. İçinde yaşanılan kültür, özellikle de aile kültürü, bireyin kimlik oluşumunu etkiler. Böyle bir durumda kimlik, kişilik ve benliğin bir ifadesi olduğu kadar bulunduğu toplum, kültür ve ait olduğu ulusu da yansıtır (Bendle 2002, Kroger 2003). Özetle kimlik olgusunun bireysel, kültürel ve toplumsal özelliklerinin olduğu belirtilmektedir (Featherstone 2000).

Kimlik, psikoloji alanında en çok çalışılan konular arasındadır. Kimlik kavramının her ne kadar Amerikan Psikoloji Derneğinin (APA) psikoloji sözlüğünde bir tanımı olsa da kimliği ortak bir tanım altında toplamının zor olduğu belirtilmektedir (Vignoles ve ark. 2011). APA'nın (2015) psikoloji sözlüğünde kimlik, bir dizi ilişki ve sosyal roller tarafından tanımlanan bireyin kendini algılama hissi olarak ifade edildiği gibi kimliğin benliğe ilişkin inançlardan da kaynaklandığı belirtilmektedir (VandenBos 2015). Vignoles ve ark. (2011) ise kimliği üç şekilde tanımlamanın mümkün olduğunu belirtmişlerdir. İlki kimliğin bireysel yönünün kişinin kendini tanımlamasını içermesi, ikincisi kimliğin ilişkisel yönünün bireyin başkaları ile olan ilişkisini belirtmesi, ve üçüncüsü ise kimliğin kolektif yönünün kişinin sosyal sınıfı ve grubu ile tanımlanmasıdır. Aslında bu tanımlardan yola çıkılarak elde edilecek sonuç şudur ki kişinin "ben kimim" sorusuna verdiği cevaplarda bireysel kimlikle içsel karakter vurgulanırken ilişkisel ve kolektif kimlikle bireyin dışsal karakteri vurgulanmaktadır (Banks 2013).

Kimlik, bireyin hem kendini tanımlaması hem de başkalarıyla olumlu etkileşim yaşamaya açısından önemli olduğu kadar bireyin psikolojik iyi oluşunu (Schwartz ark. 2011a), öz-saygısını (Schwartz ve ark. 2009), yıkıcı davranışlarda bulunma eğilimini (Schwartz ve ark. 2011b), madde bağımlılığını (Bishop ve ark. 2005), birçok psikiyatrik sorunu yaşama düzeyini (örneğin, depresyon ve anksiyete) (Schwartz ve ark. 2009), sosyal ve akademik uyumunu (Luyckx ve ark. 2005) etkileyen bir olgudur. Dolayısıyla kimlik ve kimlik oluşumu bireylerin yaşamını çeşitli açılardan etkileyen bir fenomen olduğu iddia edilebilir. Kişinin kim olduğuna verdiği cevap kişinin nasıl davranışlar sergileyeceğini de tayin eder. Aynı zamanda sağlıklı bir kimlik oluşturma, bireyin yetişkin rollerini daha kolay yapmasını ve yetişkinlik sürecine daha sağlıklı geçmesini sağlamaktadır (Erikson 1968, Luyckx ve ark. 2008).

Bütün bunlar göz önüne alındığında kimliğin, kişinin zaman içinde gelişerek biriktirdiği yaşam hikayesi sonucunda "ben kimim" sorusuna verdiği cevap olduğu söylenebilir. Bu durumda kimliğin çocukluk döneminden çok ergenlik ile gerçek anlamda ortaya çıkan ve genç yetişkinlik/beliren yetişkinlik boyunca pekişen bir durum olduğu belirtilmektedir (Erikson 1968, McAdams 2001).

Bu çalışmanın amacı psikoloji alanında ortaya atılmış kimlik kuramlarını genel bir şekilde irdeleyerek anlatı kimlik kuramında kimlik bağlamının nasıl ele alındığını tartış-

maktır. Bu amaca yönelik olarak öncelikle gelişimsel psikoloji ve sosyal psikoloji alanında ortaya atılan kimlik kuramları ele alındıktan sonra bu kuramlara yönelik yapılan eleştiriler tartışılmıştır. Daha sonra bu eleştirilere cevap olabileceği düşünülen kimlik kuramlarından anlatı kimlik kuramı ele alınmıştır. Son olarak da gelişimsel ve sosyal psikolojik açıdan ortaya atılmış kimlik kuramları ile anlatı kimlik kuramı arasındaki benzerlik ve farklılıklar tartışılmıştır.

Gelişimsel ve psikososyal açıdan kimlik kuramları

Gelişimsel açıdan kimlik kuramlarına genel bir bakış

Erikson (1968) benlik gelişimini toplumsal olgu içine yerleştirirken hem bireyi hem de bireyin içinde yaşadığı toplumu merkeze almaktadır. Erikson, insanın gelişiminde bilişsel, duyuşsal ve toplumsal bağlamları ele alıp bunlar arasında ilişkiler kurarak Psikososyal Gelişim Kuramını geliştirmiştir. Bu bağlamda insan gelişimini, bireyin biyolojik yönüyle, çevresiyle, özellikle bakıcısıyla kurduğu ilişkileriyle bireyin kendi öz tecrübeleri (ego) arasındaki ilişki olarak açıklamaktadır. Erikson'un kimlik gelişim kuramında bireyin biyolojik gelişim gibi kimliğinin de aşamalı bir şekilde geliştiği vurgulanmıştır. Kişinin biyolojik yönünün gelişim seyrinin bireyin kimliği üzerinde önemli bir role sahip olduğu belirtilmiştir. Buna ek olarak, bireylerin sosyal çevresiyle kurdukları ilişkiler sayesinde sosyal kimlik oluşturduğunu belirterek toplumsal işlev modelini ortaya atmıştır. Son olarak, kimliğin kişisel deneyimler sonucunda dinamik bir değişim yaşattığı ve bu sayede ego kimlik duygusu oluşturularak bir ego kimliği yaratıldığı belirtilmektedir. Ego kimlik duygusu, kişinin yaşam süresince edindiği roller ve içinde bulunduğu koşullar çerçevesiyle rollerini ve koşullarını yeniden yapılandırarak kimliğine olan güven duygusu geliştirir ve kendine ait kimlik algılamasıyla bir özgeçmiş yaratır. Böylece birey dönüp kendine baktığında süreç içinde bir aynılık ve süreklilik duygusu oluşturur.

Erikson (1968), kişinin oluşturduğu bireysel kimlik ve sosyal kimlik yapılarını ego kimliğinin içinde bütünleştirerek aynılık ve süreklilik duygusunu test ettiğini belirtmektedir (Erikson 1968). Erikson kişisel kimlik ve sosyal kimlik oluşumunu ayrı birer yapı olarak değil ego kimliği içindeki birleşenler olarak ele almaktadır. Dolayısıyla Erikson'un kimlik gelişimine dair perspektifinde bireyin biyolojik gelişimi ile birlikte kişisel deneyimleri incelendiği kadar kişisel deneyimlerinin toplum içindeki bütünleşmelerinin de incelenmesi gerektiği vurgulanmıştır. Buna ek olarak, toplumsal işlev modelinde birey-bakıcı etkileşiminin araştırılması ve bireyin bunları nasıl yorumladığının (ego kimlik duygusu) önem arz ettiği görülmektedir.

Erikson kimlik duygusunu korumaya yönelik olan “bireysellik, bütünlük ve sentez”, “aynılık ve süreklilik” ve “sosyal dayanışma” ile kimliğe ilişkin dört yön ortaya koymuştur (Yazgan-İnanç ve Yerlikaya 2017). Kimlik duygusunu korumak için bireyde bilinçli bir bütünlükle farklı bir yapı olarak var olma duygusu ile bireyselliğin desteklemesi, zaman içinde bireyin kendine ait atıfları sentezleyerek bütünleşmesi, kişinin geçmişte ne olduğu ile gelecekte ne olacağı arasındaki devamlılık ve içsel aynılık duygusunu canlandırması ve bütün bu sentezlemelerin bir grup tarafından onaylanıp desteklenmesi gerektiğini belirtmektedir. Bu dört yönde her ne kadar kimliğin çocukluk dönemindeki özdeşimler üzerinde kurulduğu belirtilmişse de ergenlik ile birlikte kişinin kimlik oluşturmaya veya kimliği psikososyal açıdan ele almaya başladığı vurgulanmaktadır (Erikson 1950, 1968, Marcia 1966). Kimlik, çocukluk döneminde daha çok “ben” kavramına verilen bir

cevap olmasına karşın, kişiliği bütünleştirme çocuklar için psikososyal bir problem değildir (McAdams 2001).

Erikson (1950, 1968) kimlik gelişiminin ergenlikle başladığını ve bu dönemde kimliğin gelişmeye devam ettiğini belirtmektedir. Bu görüşü destekleyen birçok araştırma mevcuttur (Marcia 1966, McAdams 2001). Her ne kadar ergenlikle birlikte kimlik olgusu bireyin gündemini oluştursa da kimlik olgusu bu dönemle bitmemektedir. Mevcut çalışmalara (Arnett 2000, 2003, 2015, McAdams 2001) bakıldığında kimlik gelişimi yaşam boyu devam ettiği ve özellikle genç yetişkinlik döneminde daha da önemli hale geldiği ortaya konmuştur.

Yetişkinliğe hazırlık ve çocukluktan ayrılmada uyum süresi olarak ergenlik bir geçiş dönemi olarak anlaşılmaktadır (Côté 2018). Bu dönemde, çocukluk döneminde gelişen kimlik tanımlamaları (identifications) elden geçirilir, yeniden düzenlenir ve sonunda yetişkin kimliğine dönüştürülür. Aynı zamanda bu dönemde gelişimsel değişiklikler kültürel olarak düzenlenir ve bir şekilde norm elde edilir. Bundan dolayı Erikson, ergenlik dönemine ve genç yetişkinliğe normatif bir kimlik krizi demiştir (Erikson 1968 s. 17). Erikson, kimlik oluşumunun (identity formation) kimliği tanımlamanın yararlı olduğu yerde başladığını belirtmiştir (Côté 2018).

Erikson (1968) ergenlik döneminin bir kimlik krizi olarak tanımlanabileceğini ve temelde yetişkinliğe geçiş için kimlik ediniminin söz konusu olduğunu iddia ederken, Arnett (2000) kimlik keşfi konusundaki birçok çalışmasında kimliğin her ne kadar ergenlikle ortaya çıkan bir olgu olsa da asıl yetişkinliğe benzer bir kimlik keşfinin beliren yetişkinlik döneminde olduğu fikrini ortaya atarak bu dönemi beliren yetişkinlik olarak tanımlamıştır. Dolayısıyla bu konuda Erikson'dan farklılaştığı görülmektedir. Buna karşın, Erikson'un fikirlerini daha çok bireysel-içsel çerçeve ile araştıran kuram ve araştırmalar da olmuştur. Bunların başında ise Marcia'nın (1966) kimlik statüleri modeli gelmektedir.

Erikson'un teorisi ilk olarak Marcia (1966) tarafından kimlik statüleri modeliyle test edilmiştir. Bu çalışma daha sonra yüzlerce çalışmayı etkilemiş ve yönlendirmiştir. Ama buna karşın Marcia'nın teorisi, Erikson'un teorisini yeterli derecede açıklayamadığına ve bu modelin daha çok batı merkezli kültürlerde yaşandığına yönelik eleştiriler de almıştır (Schwartz ve ark. 2013). Marcia (1966) bu modelde özellikle "keşif (exploration) (Marcia'nın bu kavram yerine ilk kullandığı kavramın bunalım (crisis) olduğu görülmektedir)" ve "bağlanma (commitment)" kavramlarıyla Erikson'un kimlik boyutlarını tanımlamaya çalışmıştır. Burada keşif ile alternatif olabilecek birkaç farklı kimlik arasındaki seçimi ifade ederken bunalım ile de yatırım yapılan kimliğin arasındaki seçimini belirtmektedir. Ayrıca Marcia bu iki kavramın da iki düzeyde olduğunu belirtmiştir: "şu anda olan" ve "olmayan (absent)" düzeyler olarak. Marcia bu model sonucunda dört kategori oluşturmuştur: Başarılı kimlik, ipotekli kimlik, moratoryum kimlik ve kimlik karmaşası (dağınık kimlik).

Marcia'nın modelini geliştirmeye çalışan kuramcılar da bulunmaktadır. Bu kuramcılarının bir kısmı kimlik statüleri modeline yaptıkları katkılardan dolayı kimlik statüleri kuramcısı olarak kategorize edilmiştir (Atak 2011). Örneğin, Waterman'ın (1999) modelinde kimlik statüleri arasında sıralı bir geçişin olduğu belirtilmiştir. Ayrıca Marcia'nın (1966) modelindeki araştırma ve bağlanma değişkenlerine üçüncü bir değişken olarak ifade edilişi eklediği görülmüştür. Waterman (1999) bu kavramla kişinin kendilerine uygun bir tanımlama yaparak o tanımlamaya göre yaşamaya çalıştığını belirtmiştir. Marcia'nın modeline ekleme yapan diğer kimlik statüleri kuramcılarının Luyckx ve arkadaşla-

rı (2006) olduğu görülmektedir. Onların kuramına göre Marcia'nın kimlik statüleri modelindeki kategorilere girmeyen bireylerin olduğu dolayısıyla bunlara ek kategorilerin oluşturulması gerektiği vurgulanmıştır. Bu kuram altı kategori önermiştir: "Başarılı kimlik", "İpotekli kimlik", "Askıya alınmış kimlik", "Saplantılı askıya alınmış kimlik", "Kaygısız dağınık kimlik" ve "Dağınık kimlik".

Kimlik konusunu statü modeli kuramı dışında inceleyen başka kuramlar da mevcuttur. Kimlik stilleri modelini geliştiren Berzonsky (1992) kimlik gelişiminde sosyal ve bilişsel süreçleri merkeze alarak bir model geliştirmeye çalışmıştır. Özellikle kimlik statüleri altında farklı süreçlerin yer aldığını, bireylerin kimlik konularında, problem çözmede ve karar vermede farklı stratejileri uyguladığını belirtmektedirler. Bu stratejiler bilgi yönelimli, norm yönelimli ve kaçınma yönelimli olabilir (Berzonsky 1992, Berzonsky ve Ferrari 1996). Dolayısıyla bireyler karar vermeden önce seçenekleri ayrıntılı bir şekilde düşünürler ve bu karara göre bir kimlik oluştururlar. Kimlik oluşturma sürecinin de dinamik bir süreç olduğu ve bireylerin kimliklerini oluştururken sonuçları değerlendirerek bir karara vardıkları belirtilmiştir (Berzonsky 1992).

Erikson'un teorisine dayanarak oluşturulmuş olan kimlik kuramları farklı kültürlerdeki kimlik araştırmalarını da çok yoğun bir şekilde etkilemiştir. Örneğin, Türkiye'de psikoloji literatürüne dayalı kimlik araştırmalarına bakıldığında kimlik stilleri (Çakır ve Aydın 2005, Demir ve Derelioğlu 2010, Morsünbül ve Çok 2013), kimlik statüleri (Demir ve Derelioğlu 2010, Morsünbül ve Uçar 2017), kimlik işlevleri (Demir 2011) konularında ve Arnett'in beliren yetişkinlik perspektifine dayalı (Çok ve Atak 2015, İlhan ve Özdemir 2012) çalışmalarının olduğu görülmektedir. Bu çalışmalara bakıldığında Batı'da geliştirilmiş olan ölçeklerin Türkiye uyarlamaları yapıldıktan sonra teorinin yerelliklerdeki işlevleri test edilmiştir. Bu çalışmalar, farklı yerelliklerde teorilerin test edilmesi açısından önemli olsa da farklı yerelliklerde kimlik gelişimini yeterli derecede inceleyip incelemedikleri bilinmemektedir.

Sosyal psikolojik açıdan kimlik kuramlarına genel bir bakış

Sosyal psikoloji alanındaki kimlik kuramlarına bakıldığında bireyin içinde bulunduğu grupla etkileşime girerek grubuyla özdeşim kurduğu, birey ve gruplar etmenli kendini değerlendirme ve tanımlama yoluyla kimliğini oluşturulduğu görülmektedir. Böylece birey karşı taraftan nasıl algılandığı üzerine kimlik inşası kurabildiği gibi o gruplardan farklılaşarak da bireysel benliğini kurabilmektedir (Hogg ve Vaughan 2014). Sosyal psikoloji yazınında kimlik oluşturma ve kimlik kuramlarına bakıldığında Sosyal Kimlik Kuramı, Benlik Sınıflandırma Kuramı, Sembolik Etkileşim Kuramı ve Toplumsal Karşılaştırma Kuramı gibi kuramların başat kuramlar olduğu görülmektedir. Bu kuramlar içerisinde sosyal psikolojinin kimlik yazınına yön veren en önemli kuramın sosyal kimlik kuramı olduğu dikkati çekmektedir.

Sosyal kimlik kuramı, Tajfel ve Turner'ın çalışmalarıyla ortaya atılmış bir kuramdır (Tajfel 1979, Tajfel ve Turner 1979). Bu kurama göre, bireyin kendi kimliğini tanımlama şeklinde toplumsal ilişkilerin önemli olduğu görüşü hakimdir. Kimlik oluşumunda gruplar arası ilişkiler, grup süreci ve sosyal benlik gibi unsurlara odaklanarak sosyal kimliğin belirli bir gruba üyelik ve bu gruba yüklenen anlam ve değerlerden oluşan benliğin bir parçası olduğu belirtilmektedir (Abrams ve Hogg 1990). Dolayısıyla bireyin ait olduğu grubu (iç-grup) kayırarak yanlı davranabildiği ve diğer gruplara (dış-grup) yönelik daha negatif tutumlar sergileyebildiği görülmektedir. (Turner ve ark. 1979). Bu nedenle sosyal

kimlik kuramcılar bazı varsayımlarda bulunmaktadır: (a) Bireylerin benlik saygılarını yükseltmelerinde ait oldukları gruptan edindikleri olumlu kimliğin önemli etkisi bulunmaktadır. (b) İnsanlar kategorik düşünme eğilimlerinden dolayı dünyayı algılamak toplulukları gruplandırmaktadırlar. Böylece bireyler toplumsal sınıflandırmalar yaparak ait oldukları gruplarla özdeşleşim sağlamaktadırlar. (c) Kişiler kendi grubu ile diğer gruplar arasında karşılaştırmalar yaparak kendi grubunun değerlerini belirlemektedirler (Turner ve ark. 1979). Bütün bu olgulardan yola çıkarak bireylerin ait oldukları grup üzerinden sosyal bir sınıflama yaparak sosyal kimlik oluşumu içine girdikleri belirtilmektedir (Tajfel 1981).

Benlik sınıflandırma kuramı sosyal kimlik kuramı ile birçok ortak varsayım ve metod kullanmaktadır çünkü bu iki kuram da aynı ideolojik ve kuramsal bakış açısından ortaya çıkmışlardır (Hornsey 2008). Bu kuramda üç tür benlik sınıflandırması bulunmaktadır: insan kimliği, grup kimliği ve bireysel kimlik. Bireylerin en üst seviyede benlik sınıflandırması yaptığı, daha sonra kendi grubu ile özdeşleşme sağlayarak bir grup sınıflandırması yarattığı ve en alt basamakta ise etkileşimde bulunduğu kişilerle kişilerarası karşılaştırmalar aracılığıyla kişisel öz sınıflandırmalar yaptığı görülmektedir. Bu benlik sınıflandırmalarının geçişken olduğu ve içinde bulunulan bağlama göre değişkenlik ve esneklik arz ederek bir benlik sınıflandırmasına girildiği belirtilmektedir (Turner ve ark. 1987). Dolayısıyla bireylerin genelde bireysel kimlikten grup kimliğine geçişi açıklamak için kişilerin bireysel kimlikten vazgeçip içinde buldukları grupla bütünleştikleri ve bu grupların özellikleriyle kendilerini tanımladıkları ifade edilmektedir. Turner ve arkadaşları bu sürecin işlenmesini “bireysellik yitimi (depersonalization)” olarak kavramsallaştırdıkları görülmektedir (Turner ve ark. 1987, Turner ve Reynolds 2011).

Sembolik etkileşimcilik kavramsal olarak Herber Blumer tarafından 1937’de konulmuş olsa da William James, Charles H. Cooley, John Dewey ve George H. Mead gibi birçok isim bu kuramın oluşumunda büyük katkıları olan kuramcılardır (Schellenberg 1990). Özellikle Mead’ın bu kuramın merkezinde yer aldığı görülmektedir. Bu kurama göre, bireyler nesnelere kendileri için taşıdıkları anlama göre temellendirerek hareket ederler. Böylece bireyler bu nesneye yükledikleri anlamları etkileşimde buldukları sosyal çevreden edinerek yorumlayıcı bir şekilde dil ile ifade ederler (Blumer 1969). Dolayısıyla kişiler davranışta bulunurken veya söz söylerken çevrede etkileşimde bulunduğu bireylerden aldıkları tepkiler sonucunda bakış açılarını düzenleyerek davranış ve söylemlerde bulunurlar. Buradan hareketle, bireylerin etkileşimler sonucunda olumlu ve olumsuz geri bildirimler alarak benliğini ve kimliğini oluşturduğu varsayımında bulunulmuştur (Schellenberg 1990).

Son olarak, toplumsal karşılaştırma kuramı ise bireylerin kendi düşünce ve yeteneklerini diğer insanların görüş ve yetenekleriyle karşılaştırılarak bir düzenleme içine girdikleri veya kendi fikir ve yeteneklerine yakın kişilerle etkileşime girme eğiliminde oldukları iddia edilmiştir (Festinger 1954). Festinger’in 1954’te ortaya attığı bu kuramda insanların kendi görüş ve yeteneklerini değerlendirme dürtüsüne sahip olduğunu ve bu yüzden benliğini geliştirirken bu karşılaştırmalardan faydalandığını belirtmektedir. Bu kuramla çalışmalar yürüten araştırmalar sonucunda, bireylerin benliğini yükseltirken kendilerinden daha aşağı konumda olanlarla bir karşılaştırma içine girdikleri bulunmuştur (Wood ve ark. 2000). Araştırmaların ortaya koyduğu diğer bir bulgu aslında kişilerin sadece görüş ve yeteneklerini karşılaştırmadıkları, bunların yanında tutum, saygınlık, maaş, duygular ve kişilik gibi konuların da karşılaştırma unsurları olduğu yönündedir. (Taylor ve ark. 2007, akt. Aslan 2013).

Kimlik kuramlarına yapılan genel eleştiriler

Erikson'un ego kimlik kuramı perspektifi ile geliştirilmiş kuramlara bakıldığında daha çok bireysel-içsel yapılar çerçevesinde geliştirilmiş kuramlar oldukları görülmektedir. Côté ve Levine'in (1988) Marcia'nın kuramına yönelik eleştirel çalışmalarında, kimliğin tarihsel, sosyolojik ve sosyal psikolojik yönünün kaçırıldığı tartışılmıştır. Marcia'nın kimlik statü modelinin bireyin gelişim sürecinden çok karakter tipolojisine ayırma konusunda daha faydalı olduğu dile getirilmiştir (Côté ve Levine 1988). Dolayısıyla geliştirilmiş olan bu kuramların da daha çok batı merkezli çalışmalar olduğu, kültür, tarihsel durumlar ve sosyal boyutlar çok ele alınmadığı için Erikson'un dile getirdiği psikososyal kimlik kuramından uzaklaşıldığı görülmektedir.

Schachter (2018) Erikson sonrası kimlik çalışmalarında Erikson'un ortaya attığı kimlik oluşumu nedenlerinin bazılarının görece daha az çalışıldığını ortaya atmıştır. Özellikle, kuşaklararası bir çerçevede nesiller boyu süren bir etkileşim sonucu bireyin edinmiş olduğu sosyal yapı içindeki etkileşimlerinin daha az çalışıldığı vurgulanmıştır. Rogers (2018) ise bireysel kimliğin sıklıkla çalışılmış olduğunu ama bunlar içinde sosyal kimlik oluşumlarına çok az yer verildiğini dile getirerek etkileşimsel kimlik araştırmalarında üç araştırma perspektifinin olması gerektiğini vurgulamaktadır. Bunlardan ilki, Hammack (2006, 2008) ve McLean'in (McLean 2008, McLean ve ark. 2007, McLean ve Syed 2015a) öncülük ettiği birçok araştırmadan hareketle tarihsel gelişimin kimlik araştırmalarında kullanımınıdır. Burada hem bireyin yaşam gelişimiyle hem de toplumun tarihsel gelişimiyle kimliğin nasıl şekillendiği bilinerek çalışmaların yürütülmesi gerektiği vurgulanmıştır. Çocuk, genç ve toplumdaki bireylerle çalışılırken politik tutumların ve bunun sosyo-tarihsel etkilerinin genç nesilleri nasıl etkilediğinin analizinin önem arz ettiğine dikkat çekilmiştir. İkinci olarak, kuşaklararası perspektifin çalışmalar içinde yer alması gerektiği öne sürülmektedir. Bu olgu son dönemlerdeki anlatı araştırmalarının bulgularından etkilenmiş olsa da köken olarak yine Erikson'un perspektifinden gelmektedir. Kimliğin toplum içinde diğer bireylerle etkileşimden oluşabileceği argümanı merkeze alınmaktadır. Üçüncü olarak ise, toplumsal ve siyasal sonuçların kimliği nasıl etkilediğine dair araştırmaların yapılması gerektiği vurgulanmaktadır. Yapılan bu eleştiri ile mevcut toplumsal yapı içindeki ideolojilerin, tarihsel olayların ve mevcut siyasal yapıların bireyi nasıl etkilediğinin araştırılması gerektiği ifade edilmiştir. Nitekim bu bakış açısıyla yola çıkan anlatı kimlik kuramcılar kimliği bu yönüyle araştırmışlardır (Hammack 2006, McLean ve Syed 2015b).

Sosyal psikoloji alanında geliştirilen kimlik kuramları kimlik gelişiminde psikolojik faktörleri de ele alsın da temelde bireyin içinde bulunduğu toplum ve grubu ve etkileşimde bulunduğu kişileri merkeze alarak kimlik gelişimine bakmaktadır. Yani daha çok sosyal boyutu temele aldığı görülmektedir. Nitekim Hogg ve Vaughan'nın (2014) kaleme aldığı sosyal psikoloji kitabında kimliğin insanlar arasındaki etkileşimi düzenlediği kadar çevre ile kurulan ilişkinin de bir o kadar kimliği yapılandırdığı ifade edilerek kimliğin etkileşimsel boyutuna dikkat çekilmiştir. Dolayısıyla sosyal psikolojinin kimlik yazınında bazı kuramlar, örneğin benlik sınıflandırma kuramı (Turner ve ark. 1987), bireysel kimlik vurgusu yapmış olsa dahi kimlik olgusunun daha çok grup endeksli bir perspektifle incelendiği görülmektedir. Kişinin bireysel kimliğini oluştururken bile toplumsal ve grupsal etki unsurlarını merkezlendiği görülmektedir. Bu açıdan bireysel ve psikolojik faktörlerin ikinci planda tutulduğunun veya çok az ele alındığının söylenmesi zorlayıcı bir yorum olmamaktadır.

Kimliğin yerellikte çalışılması

Farklı yerellikte kimlikle ilgili yapılan birçok araştırmaya bakıldığında, genelde batı merkezli teorilerin/modellerin yerelde nasıl işlendiğinin ortaya konmaya çalışıldığı görülmektedir. Bu çalışmaların tümü önemli çalışmalar olsa da kendi içinde belirli sınırlılıklar barındırmaktadırlar. Örneğin, genel bir değerlendirme yapılacak olursa batı merkezli kimlik ve benlik anlayışı bireyi davranışlarında ve tutumlarında bağımsız ve özgür bireyler olarak ele alırken doğu kültüründeki kimlik ve benlik anlayışlarında bireylerin davranışlarında ilişkisel ve kolektif unsurların daha baskın olduğu ortaya konulmaktadır (Kağıtçıbaşı 2000). Kağıtçıbaşı'nın (2000) Türkiye toplumu üzerine yaptığı çalışmasında kişilerin bireyci ve kolektif benlik oluşumunun ortasında yer aldığı bulgusunu öne sürülmektedir. Bu olguyu destekler nitelikte kimliğin kültüre özgülüğü Arnett'in (2000, 2015) beliren yetişkinlikte kimlik keşfi olgusunda da ortaya konmuştur. Arnett (2000, 2015) beliren yetişkinlik döneminde kimlik keşfinin her toplumda hatta her toplumun tüm kesimlerinde görünemeyebileceğini belirtmiştir. Bu olgunun okumuş üniversite öğrencilerinde görünürken kırsalda yaşam süren ve daha kolektif olan kültürlerde ya yaşanmadığı veya daha kısa süreli yaşandığı vurgulanmıştır. Davis (2000) ise yaşanan kültürel değişimlerden dolayı sadece kolektif ve kültürel kimliklerin etkilenmediğini bunların yanında rollerin ve günlük yaşamın değişimiyle bireysel kimliklerin de etkilenerek değişime zorlandığını belirtmiştir. Salt bu bakış açısıyla bile kimlik olgusunda yerel kültürler temelli araştırmaların yapılması gerekmektedir.

Yukarıdaki olgudan hareketle farklı yerelliklerde kimlik oluşumunu mevcut kuramlarla anlatmaya çalışmak ciddi zorluklar ortaya çıkarabilir. Bu nedenle Demir (2007) doktora çalışmasında farklı yerelliklerde gençlerin kimlik yapıları üzerine nitel bir araştırma yapmıştır. Bu çalışmasında "bir toplumda gençlere ilişkin doğru değerlendirmeler yapmanın ve onlara uygun hizmetlerin neler olduğunu tartışabilmenin ancak; o toplumdaki gençlerin "verili" kategorilerden bağımsız olarak, kim olduklarının ortaya konmasıyla mümkün olabileceğini" vurgulamıştır. Kaldı ki Erikson'nun (1968) kimlik kuramında da kimlik gelişiminde bireyin içinde yaşadığı kültürün ve kimliğin sosyal boyutu ön plana alınmıştır. Dahası bireylerin etkileşimde buldukları kişilerle, özellikle bir üst nesille kurdukları etkileşimle, kimlik oluşturulduğu vurgulanmıştır (Schacter 2015, 2018). Bu durumun bir model ile ortaya konulması zor olabilmektedir.

Bu bağlamda kimlik çalışmalarında nitel araştırmaların yeri önem arz etmektedir. Nitel verilerle birey hem kim olduğunu ortaya koyabilmekte hem de kimlik, kişilik ve benliğine ilişkin anlatılar gerçekleştirmektedir. Bu sayede de bireyler hem kimliğini anlatma imkanı bulmakta hem de anlattığına uygun olarak kimliğini düzenlemektedirler. Kültür, toplum ve kuşaklararası olguların bireyin kimlik gelişimi sürecindeki önemi nitel bir şekilde anlatı kimlik (narrative identity) kuramıyla çalışılmaktadır. Bu kuram ile çalışan araştırmacıların, sosyal psikolojik bir perspektifle kimlik olgusunu çalıştıkları kadar bu olguların gelişimsel boyutta nasıl oluştuğunu da ele alıp inceledikleri görülmektedir.

Anlatı kimlik

Tanımı ve önemi

Bireylerin geçmiş deneyimlerini yorumlaması ve onlar üzerine kendine ait çıkarımlarda bulunması insanoğlunun yaygın bir davranışı olarak görülmektedir. Bireyler, kendi iç deneyimlerine, motivasyonlarına ve hedeflerine bakarak dünyadaki araçlar olarak kim

olduklarını anlamak için kişisel geçmiş deneyimlerinin anlatılarını kullanırlar (McAdams 2001). Geçmiş olayları aktarmak veya geçmiş deneyimleri başkasına anlatmak gibi geçmişten bahsetme davranışı hikaye oluşturma ve anlatı kimliği için son derece önemli bir yoldur (McLean ve ark. 2007, Thorne 2000). Thorne (2004) sosyal dünyanın zor ve titiz alanının daha görünür kılınması için anlatıların/hikayelerin daha verimli bir araç olduğunu dile getirmiştir.

McAdams ve Pals (2006) kişiliğin üç bileşenden oluştuğunu belirtirler. Bunların en temeli kişinin özelliklerinden, ikincisi hedefler, motivasyonlar ve başa çıkma stratejilerinden, üçüncüsü ise bir yaşam öyküsünden veya yaşam öyküsünü içeren deneyimlerinden oluşmaktadır. En temel seviye bireyin diğer kişilerle olan benzer yönlerini ifade eder. Bu seviye genelde çocukluk döneminden beri var olan ve bireyin mizacını oluşturan taraflardır. İkinci seviye kişiliğin daha bireysel olan ve çevre ile kurulan etkileşimler sonucu oluşturulan kısmıdır. Üçüncü seviye ise bireyin eşsiz yönünü gösterir. Çünkü hiç kimse başkasının deneyimini o bireyin kendisi gibi anlatamaz. Yaşam anlatıları aracılığıyla birey kendini tanımlar ve kendini tasvir etme şeklini tayin eder (McAdams ve Pals 2006).

En geniş anlamda anlatı, kişilerin hayat deneyimlerini nasıl yorumladıkları ve bu deneyimleri diğerleriyle nasıl paylaştıkları ve bu paylaşımların eş zamanlı olarak anlatı sahiplerini ve onlarla etkileşime girenleri de şekillendirdiği kültürel kanonik dilbilimsel biçimler (yaşanmış deneyimin akışkanlığı içinde sürekli ve tutarlı bir kimliğin yaratılması için oluşturulan dilsel yapı) olarak tanımlanmaktadır (Merrill ve Fivush 2016). McAdams'ın (2001) yaşam anlatı modelinden hareketle, kişisel anlatılar geçmişi, şimdiki ve geleceği zamanla bir birlik ve amaç duygusu oluşturmak için tutarlı bir anlatı kimliğine dönüştürür. Bireylerin kendi kişisel deneyimlerini anlama ve ifade etme biçimlerinin iyi oluşları ve kimlikleri ile ilişkili olduğuna dair sağlam dayanaklar mevcuttur (Waters ve Fivush 2015).

Anlatı araştırmacıları tarafından genel bir kanı olarak kimliğin anlatsal bir şekilde yapılandırıldığına inanılmaktadır (Bamberg 2004 Akt. Thompson ve ark 2009). Bireyler, doğumdan başlayarak anlatıları yorumlar ve yaşamın son evresi olan yaşlılığa kadar geçen sürede deneyimlerini hikayeleştirerek hem yorumlar hem de aktarırlar (McAdams 2001, 2006). Böylece, insanlar kendilerini başkalarına ve kendilerine tanıtmak için hikaye formu kullanırlar (Gergen ve Gergen 1988). Hikayeler, giriş-gelişme-sonuç bağlamında geliştiği için bir anlatının hikayeleşmesiyle bir olayın sonucunun nedeni daha analitik bir şekilde anlatılmakta ve anlaşılmaktadır (Sarbin 1986). Dolayısıyla bireylerin yaşam deneyimlerini hikayeleştirerek aktarması ya da kendi deneyimlerini bu şekilde yorumlaması, "ben kimim?" sorusuna bir cevap oluşturmaktadır (Sarbin 1986).

Kişiler yaşam süreçlerindeki deneyimlerinden ve etkileşimlerinden kendilerine ait bir anlatsal kimlik var ederler (Hooker 2016). Dolayısıyla, anlatsal kimliğe sahip olmak zaman içinde deneyimler, etkileşimler ve yansımalar ışığında gelişen faktörleri ifade etme ya da yeniden ifade etme kapasitesine sahip olmayı içerir (Christman 2008). Anlatılar, bireylerin kendi yaşamlarının anlamını oluşturmalarına aracılık eder (McLean ve ark. 2007). Bu anlatsal bakışla, kişiler bireysel yaşam sürecinde edindikleri deneyimler ve oluşturdukları yaşam hikayeleriyle kişisel özelliklerine, arzularına, duygularına ve inanç sistemlerine anlam yükleyerek kendilerine ait bir kimlik oluştururlar. Bruner (1990), insanların anlatsal yapılar (narrative structures) içinde yaşadıklarını ifade etmiştir. Anlatsal teoriye göre insanlar yaşam anlatılarını hikayeleştirerek aktarırken, aynı şekilde bu anlatımlara yakın bir şekilde yaşamlarını sürdürürler (Bruner 1990, McAdams 2001).

İnsanlar bu anlatsal yapılarla göre düşünür, hayal kurar, etkileşimde bulunur, ahlaki kararlar verir ve ahlaki kararları algılarlar (Sarbin 1986).

Anlatı kimlik gelişimi

İnsanlar yaşam süresince kimliklerini inşa ederken, kendi anlatılarını bilinçli ya da bilinçsiz bir şekilde oluştururlar (McAdams 2001, 2006). Kimlik üzerine yapılan çalışmalar gibi anlatı kimlik kuramcıları da kimliğin ergenlik ile birlikte gündeme geldiğini ve ergenliğin sonlarıyla genç yetişkinlik döneminde geliştiğini belirtmektedir. Ancak, anlatı oluşturma ve anlatının benlikle uyumunun daha erken yaşlarda başladığı görülmektedir (Fivush ve Merrill 2016, McAdams 2001). Dolayısıyla anlatı kimlik gelişiminde çocukluk döneminde ve hatta daha bebek iken dinlenen hikayelerin etkisine dikkat çekilmektedir. Bu nedenle, McAdams (2001, 2006) hikaye oluşturma çocukluk dönemine dayandığını ve anlatı oluşturma yaşlılık dönemine kadar devam ettiğini belirtmektedir. McAdams (2013) yaşam anlatı modelini gelişimsel bir bakış açısıyla dile getirirken bireyin erken çocukluk yıllarında birinci fail (actor) olduğunu, orta çocukluk yıllarında özne (agent) durumuna geçtiğini ve en sonunda ergenliğin başlarıyla birlikte kendi yaşamının faili olmaya başladığını belirtmektedir. Bu fikirden yola çıkarak ergenlik döneminin yaşam anlatı gelişimi için önemli olduğu belirtilmiştir (Hebermas ve Bluck 2000, McLean ve ark. 2007).

Anlatı kimlik gelişimini detaylı ve ayrıntılı ele alan araştırmacıların başında McAdams gelmektedir. Onun kaleme aldığı birçok çalışma yaşam anlatı modeline dayanak oluşturulmuştur. Yaşam anlatı modelinin Erikson'un kimlik çalışmalarından etkilendiği görülmektedir. Erikson'un kimliği dönemselsel olarak ele aldığı ve yaşlılığa kadarki süreçte kişinin geçirdiği önemli aşamalar olarak açıkladığı gibi McAdams'ın da anlatsal kimliğin gelişimini dönemselsel olarak ele aldığı görülmektedir. McAdams (1989) hikayelerin/anlatıların etkisinin daha bebeklik döneminde oluşabileceğini belirtmektedir. Ona göre, bebek ile bakım veren kişi arasındaki ilişki ve bakım verenin bir durumu anlatma şekli (tone) bebeğin hikayenin komik ve korkunç olduğunu anlamasını sağlamaktadır. Bu da bebeğin iyimser veya kötümser olma durumunu etkileyebilmektedir. Ayrıca bebeklik dönemindeki hikayenin anlatış şeklinin bebek ve bakım veren arasındaki bağlanmayı da etkileyebileceği ifade edilmektedir. Daha sonraki aşamada Piaget'in çalışmalarından da yola çıkılarak çocukluk döneminde imaj ve tema (image and theme) gibi bilişsel süreçlerin etkisiyle hikayeler anlamlandırılmaktadır. Henüz okula başlamayan çocuklar için "hikayelerin benlik anlatılarının ham maddesi haline gelebilecek zengin bir imge stoku sağladığı" (s. 164) belirtilirken, okul dönemindeki çocuklar için bu durumun artık hikayenin konusunun ne olduğuna döndüğü belirtilmektedir. Böylece okul dönemi çocuğundaki algı düzeyinin imajların üstüne çıktığı ve anlatılan hikayenin konusuna dikkat edilecek insan motivasyonunu sağladığı belirtilmektedir (McAdams 1989).

McAdams (1989, 2001) bireyin bilinçli veya bilinçsiz olarak biriktirdikleri hikayelerle ergenliğe geldiğinde, ergenin artık kendi hikayesini düzenleyebildiğini belirtmektedir. Düzenlemenin (setting) ideolojik olduğunu belirterek ergenliğe girilmesiyle birlikte ergen zihninin soyut kavramlarla ilişkisini belirtmiştir. Ergenler kendi hikayesinde iyiyi ve kötüyü ayırt ederek kendilerine ait ideolojik düzenlemeler yaparlar. Eğer ergenliğin sonlarına doğru anlatı kimliği ortaya koymak için ideolojik düzenlenme oluşursa, yaşam hikayesi için diğer önemli bir aşama olan yaşam sahnesine (scene) ulaşılmış olur ki buna McAdams çekirdek bölüm (nuclear episodes) adını vermiştir. Artık bu aşamadan sonra

birey kendisinin çocuk olmadığını ama kim olduğunu da tam olarak kavramadığını belirtmektedir. Çocuğun bir geçmişinin ve geçmişe ait bir hikayesinin olduğu, gelecekte ne yapmak istediğine dair fikirlerinin belirlediği somut anlatı dönemine girildiği ifade edilmektedir. Yetişkinlik döneminde ise artık birey için anlatı kimliğinde karakter ve son denilen iki evre mevcuttur (McAdams 1989). Ergenlik döneminin sonları ile genç yetişkinlikte karakterin önemli olduğu, kendi yaşam hikayelerinde temel karakterlerin kimler olduğu, nasıl bir yaşam hikayelerinin olduğu, nasıl gelişeceklerine dair fikirlerin ortaya konduğu, başarı ve başarısızlıkların gündeme alınarak bunları nasıl geliştirileceğine dair gelecek hedeflerinin olduğu bir dönemdir. Yetişkinliğin sonlarına doğru ise bireyler karakterlerine dair bir imge oluşturdukları gibi karakterlerinin nasıl sonlanacağına dair fikirler üretmek amaç ve hedef belirlemektedirler.

Yukarıdaki anlatı kimlik gelişimine bakıldığında, McAdams (1989, 2001, 2011) anlatı kimliğinin ergenliğin sonlarına doğru ve yetişkinliğin başlarında (ki yetişkinliğin başı ile kast edilen Erikson için genç yetişkinlik, Arnett'in ortaya attığı beliren yetişkinlik dönemine denk gelmektedir) ortaya çıkmış olduğunu ama bu dönemle sınırlı kalmadığını ve sonraki tüm yaşam boyunca anlatı kimlik oluşumunun devam ettiğini belirtmektedir. Yani anlatı kimliği tüm yaşam boyunca oluşumunu sürdürerek bireylerin hayatlarını yeniden yorumlamasını sağlamaktır. Bu da bireylerin anlatı kimliğini farklı zaman dilimlerinde yeniden yorumlamasını sağlayarak kendilerine ait yeni anlatılar oluşturmasını sağlamaktadır.

Anlatı kuramcılarını, kimliğin salt bir dönemde oluşmadığı fikrini savunsalar da onlar da Erikson'un belirttiği gibi kimlik olgusunun ergenlik döneminde önemli olduğunu belirtmişlerdir (McAdams 2001). Yani anlatı kuramcılarının göre de yaygın kanı anlatı kimliğinin ergenlikte geliştiği yönündedir çünkü bireylerin içsel ve dışsal olarak dünyadaki rolleri, değerleri ve davranışları keşfetme ile yüzleşmeleri bu dönemde gerçekleşmektedir (Merrill ve Fivush 2016). Kaldı ki ergenlik, bireylerin kimlik oluşturma zorluğuyla yüzleşmeye başladıkları yaşamsal bir dönemdir (Erickson 1968). Ergenler, ailelerine bağımlılıklarından kurtulup kendi bireyselleştirilmiş hayatlarını kurarlar ve daha önceki yaşam akışını kendi romantik ilişkilerine, mesleklerine, kişisel ideolojilerine ve değerlerine aktardıkları için "bir kimlik yaratmaya" son derece motive olurlar (Merrill ve Fivush 2016). Bireysel gelişim ve sosyokültürel baskılar ergenlik döneminde ergenlerin yaşam süreçlerini düşünmeye başlamalarını sağlayarak, geçmiş yaşantıların yansımalarından şimdiki zamanı göz önünde bulundurarak ve geleceğe doğru bakarak uyumlu bir benlik duygusu koordine etme yönündeki yolları birleştirir (McAdams ve McLean 2013, Merrill ve Fivush 2016). Ergenler, deneyimlerinin ayrıntılarını tekrarlamak için anlatıları kullanmaya başlarlar ve aynı zamanda deneyimlerinin kendileri hakkında ne söylediği konusunda yorumlar yaparlar. Yani kendi deneyimlerinden kendileriyle ilgili yorumlar üretmeye başlarlar (McLean 2008). Bundan dolayı denilebilir ki ergenlerin kişisel anlatıları sağlıklı kimlik oluşturmalarında önemli bir role sahiptir.

Anlatı kimlik kuramı nasıl işler?

Ergenlikte yaşam anlatı becerileri, varsayımsal akıl yürütme ve sosyal perspektif alma gibi çoklu bilişsel ve sosyal becerilerin ortaya çıkmasıyla ve zamansal sıralamayla gelişmektedir (Habermas ve Bluck 2000). Ergenler, deneyimlerinin ayrıntılarını yinelemek için anlatıları kullanmaya başlarlar, aynı zamanda "Bu deneyim benim hakkımda ne söylüyor?" gibi, kendileri hakkındaki anlayışlarını etkileyebilecek olan bu deneyimlerden yo-

rumlar çıkarılır (McLean 2008). Bu anlatıların oluşturulmasında bireyler değerlendirme ve yorumlama yapar, sebep ve sonuçları ortaya çıkarır, ayrıca daha dolu bir yaşam öyküsüne bağlantılar kurar (Merrill ve Fivush 2016).

Habermas ve Bluck'a (2000) göre anlatı kimlik gelişiminin birincil göstergesi yaşam anlatılarında küresel tutarlılığa katkıda bulunan otobiyografik muhakemenin ortaya çıkmasıdır. Çünkü bireyler ender olarak tüm yaşam öyküsünü anlatırlar. Kişiler yaşam anlatılarını otobiyografik argümanlarla sunarlar. Bu argümanlar bireyin geçmiş yaşantılarını düşündüğünün kanıtı olarak kabul edilmektedir (Reese ve ark. 2017). Bu kanıtlar akıl yürütme şeklinde ilerlemektedir. Habermas (2011) otobiyografik akıl yürütmenin çok yönlü olduğunu belirtmektedir. Yalnız bu akıl yürütmelerde önemli olan kısmın kişinin geçmiş hayatıyla şu anki mevcut hayatı ve kişiliği arasında nedensel bir bağlantı kurulabilmesidir (Reese ve ark. 2017). Aslında burada nedensel bağ ile nedensel tutarlılık kastedilmektedir (Habermas ve de Silveira 2008). Bireyler nedensel tutarlılık sayesinde olaylar arasındaki bağlantıları açık bir şekilde kurarak bunların kendi yaşamlarındaki önemini netleştirirler. Bu durum bireylerin hayat hikayelerinin tutarlılığına katkıda bulunur. Dolayısıyla nedensel tutarlılık anlatı kimlikte kritik bir işlev görür (Reese ve ark. 2017).

Nedensel tutarlılık anlatı kimliği için önemli olsa da tek başına yeterli değildir (Habermas ve Reese 2015). Çünkü yaşam anlatılarının tutarlılığı çok boyutludur (Habermas ve Bluck 2000). Anlatı kimliğinin önemli bir diğer itici gücünün ise anlatılarda temaların tutarlılığı olduğu görülmektedir (Reese ve ark. 2017). Küresel tematik tutarlılık terimi, bireyin tüm yaşam anlatısı boyunca olaylar arasında bağlantı kurmasını sağlayarak kendi hayatındaki konuyu anlamasını sağlar (Habermas ve de Silveira 2008). Bu bağlamdaki araştırmalarda bireyin dönüm noktaları, olayın anlatımının yerel ve iç tutarlılığı yerine tematik tutarlılık olarak adlandırılmaktadır (Reese ve ark. 2017). Bu tema tutarlılığı ile bireyin yaşam anlatısındaki olayı ne kadar ayrıntılı ifade ettiği, anlaşılır olup olmadığı, tatmin edici şekilde bir ana fikrinin olup olmaması ve olayı sonlandırmasına bakılarak çözümleme yapılır.

Bireysel anlatıların kimlik için önemli olmasının bir diğer yanı ise anlatıların içerik olarak değerlendirilmesinde bir olayın öznel bakış açısının incelenmesinde yatmaktadır (Bohanek ve Fivush 2010). Bireyin öznel bakış açısındaki anlatılarda bilişsel, duygusal ve anlatıdaki sonlandırıcı/değerlendirici kelimelere bakılarak olayların birey üzerindeki etkisi anlaşılabilir. Bu durumlara bakılarak anlatıcının durumdan nasıl bir sonuç çıkardığına vakıf olunabilir. Böylece anlatılar nedensel, tematik ve öznel boyutlarıyla birlikte anlatı kimliğinin gelişimine bir pencere açılmaktadır (Reese ve ark. 2017).

Özetle, anlatı kimlik kuramı ile yapılan araştırmalarda bireyin kimliğini hikayeleştirirken kullandığı dil formu önem arz etmektedir. Bu dil formunda anlatıların giriş-gelişme-sonuç kısımlarında bireyin kullandığı kelime seçimleri ve bu kelimelere yüklenen anlamlar kategorileştirilebilir veya temalar halinde bütünleştirilebilir. Ayrıca anlatıdaki tutarlılık ve anlatıdaki neden-sonuç ilişkileri üzerinden tematik boyutlandırılmalar yapılabilir (Hammack 2006). Bazen, tek bireyin anlatısı bütüncül bir şekilde analiz edilerek kişinin gelişim boyutundaki önemli noktalar incelenir. Bu önemli noktaların bireyin şu anki kimliğindeki rolün incelenerek hikaye formu üzerinde bir tutarlılık aranır. Habermas ve de Silveira (2008) buna küresel tematik tutarlılık demektedir. Bu olgu tek bireyin yaşam anlatısı üzerinden bir anlatı kimlik formu oluşturulurken yaygın bir şekilde kullanılabilir (Hammack 2006).

Anlatı kimlik araştırmalarında ruh sağlığı göstergeleri

Alan yazına bakıldığında, anlatı kimliği/anlatı/otobiyografik hafıza anlatısı konularıyla psikolojik değişkenler arasındaki ilişkiyle ilgili çalışmalarda birçok önemli sonuç bulunmuştur. Tutarlı bir anlatı gerçekleştiren gençlerin ve yetişkinlerin depresyon düzeyleri düşük bulunurken yaşam memnuniyetlerinin yüksek olduğu belirlenmiştir (Baerger ve McAdams 1999). Aynı şekilde düşük düzeyde tutarlı yaşam anlatılarını ifade edenlerin psikiyatrik sorunlar gösterdiklerine dair bulgular da mevcuttur (Adler 2012). Yetişkinlerle yapılan bir çalışmada tutarlı yaşam anlatıları ile borderline kişilik bozukluğu arasında negatif ilişki bulunmuştur (Adler ve ark. 2012). Waters ve Fivush (2015) beliren yetişkin grupla yaptıkları araştırmada, tutarlı yaşam anlatısı ile psikolojik iyi oluş arasında anlamlı bir ilişki tespit etmiştir. Bu tutarlı anlatıların ise anlatı kimlikleriyle uygunluğu tespit edilip tutarlı anlatı kimliğinin psikolojik iyi oluş ile tutarlı yaşam anlatılarını modere ettiği görülmüştür. Bu bulgunun daha önce Adler'in (2012) anlatıların psikolojik iyi oluş üzerinde önemli bir rolü olduğuna dair bulgusuyla tutarlı olduğu görülmektedir.

Yukarıdaki bulgulara ek olarak, blüğ çağındaki gençler (9-13 yaş grubu) ile yapılan bir anlatı araştırmasında kendilerini daha olumsuz bir şekilde değerlendiren ve ifade edenlerin psikolojik iyi oluşlarında zamanla düşmeler olduğu bulunmuştur (Fivush ve ark. 2007). Bu bulguya ek olarak, Bohanek ve Fivush'a (2010) göre, ergen kadınlar olumlu-olumsuz deneyimlerini ergen erkeklere nazaran daha duygusal bir şekilde ifade ettikleri bulunmuştur. Öte yandan, duygularını daha zengin bir şekilde ifade eden erkek ergenlerin psikolojik iyi oluşları daha yüksek bulunmuştur. Bu durum ergen kadınlar için geçerli değildir.

Anlatı kimliğinde kuşaklararasılık

Kuşaklararası anlatı kimlik tanımı ve önemi

Brofenbrenner'in ekolojik sistemler modeli ile aile anlatılarını yorumlamaya çalışan Fivush ve Merrill (2016), merkeze bireyin otobiyografik hafızasını, mikro-sisteme paylaşılan aile anlatılarını ve çocuk-ebeveyn anmalarını, ekso-sisteme kuşaklararası kimlik anlatılarını ve paylaşımda bulunan aile anlatılarını ve makro-sisteme ise aile tarihini, kültürel tarihi ana anlatıları ve kültürel mitleri yerleştirerek açıklamıştır. Bütün bu olgular çerçevesinde kültür, mit, ana ve aile anlatılarının her boyutunun kimlik oluşumundaki etkileri açıklanmaya çalışılmıştır (Fivush ve Merrill 2016). Dolayısıyla kuşaklararası anlatı, kültür ve ana anlatılar anlatı kimlik gelişiminde önemli bir yere sahip olduğu görülmektedir.

Bireyler kişisel anlatıları geçmiş deneyimlerinden, edindikleri rollerden, aile ve diğer çevre ile kurdukları ilişkilerden alırlar. Ergenlik döneminde oluşumunu sürdüren kimliğe akranlarının etkisi başlamasına karşın, ailelerin ergenlik boyunca da çocuklarının kimlik oluşumlarına katkısı ve etkisi devam etmektedir (Merrill ve Fivush 2016). Hem çocukluk döneminde hem de ergenlik döneminde ailenin etkisi ve ailenin çocuklara ve gençlere aktardıkları deneyimler bireylerin yaşamı için önem arz etmektedir. Bu nedenle ailenin aktarımlarından gençlerin nasıl etkilendiği ve bu aktarımları yorumlayarak nasıl hikayeleştirdikleri önemli bir çalışma alanıdır.

Schachter (2018), Erikson'un oluşturmuş olduğu yaşam boyu gelişim modelinin bazı noktalarını ele aldığı eleştirel çalışmasında, Erikson'un kimlik kuramında vurgulanan üç önemli yönün görece hala üzerinde çalışılması gerektiğini ve çalışmalarca geliştirilmediğini vurgulamıştır. Bunlardan ilki kimliğin kuşaklararası bir çerçeve olduğudur. Bu çerçe-

vede, ergenlerin kimlik gelişimi ile yetişkinlerin üretkenlik gelişimi birbirine bağlıdır ve bu ikili ilişkilerin dinamiklerinin daha fazla araştırılması gerektiğinin altı çizilmiştir. Erikson'un belirttiği "unutulmamalıdır ki kimlik gençlik döneminin kritik bir dönemi olsa da, kimlik oluşumu kuşak meselesidir" (Erikson 1968 s.29) fikri ortada olmasına karşın, birçok kimlik araştırması hala ergenlik dönemine odaklanmaktadır (Schachter 2018). Ayrıca, Erikson'un kimlik gelişimi kuramının psikososyal olduğunun ve bunun da sosyal etkileşimle oluştuğunun da altı çizilmiştir (Schachter 2015). Yine bu çalışmada, Erikson tarafından gelişimin çoğunlukla nesiller boyunca etkileşimsel ilişkiyle oturtulduğu belirtilmektedir (Schachter 2018).

Aslında çocuk ve genç kendi gelişim sürecini yaşarken aynı zamanda yetişkin de kendi gelişim evresinin önemli bir aşaması olan üretkenliğini sürdürmeye çalışır. Dolayısıyla bunlar arasındaki etkileşimden herkes etkilenir ve bunun kimlik oluşturmalarına bir etkisi olur. Bu döngüsel bir etkidir. Yani ergenlerin kimlik gelişimi yetişkinlerin üretkenliğinin gelişimine bağlıdır veya bunun tam tersi de denilebilir. Bu nedenle denilebilir ki, ergenlik dönemiyle başlayan kimlik oluşumunda gençler ego kimliği duygusu yaratırken sadece içe yönelip bunu gerçekleştirmezler aynı zamanda yetişkinlerin onlara karşı tepkilerine bakarak nasıl kabul görüldüklerine de odaklanırlar. Böylece bireyler benliğini ve kimliğini bir uyum içinde ve diğer kuşaklarla kurduğu ilişki ile tamamlar (Schachter 2018).

Birey hayatındaki ilk anlatı yapısını ve hikaye aktarımlarını aile içinde duyar. Ailenin hem çocuğa rol model olması hem de kendi deneyimlerini aktarması önemli bir anlatı yapısı olarak karşımıza çıkmaktadır. Anlatılar bir ailenin günlük etkileşimlerinde çok önemli bir yer tutar. Aile içinde geçmiş deneyimler sıklıkla konuşulan ve bir birleriyle paylaşılan yaygın bir durumdur (Merrill ve ark. 2015). Bu da ister istemez daha önceki aile deneyimlerinin genç kuşaklara aktarılması anlamına gelmektedir. Çocuk ya da genç salt kendi deneyimlerinden değil aynı zamanda ailenin deneyimlerinden de yola çıkarak bir sosyal öğrenme oluşturur. Böyle bir durumda bireyin kimliğine çevresindeki ilk sosyal yapı olan ailenin anlatılarının etkisi olacaktır.

Nesiller boyunca birden çok katılımcının paylaştığı hikayeleri sadece anlatmakla kalmayıp aynı zamanda bunları birlikte değerlendirdikleri göz önüne alındığında kuşaklararası hikaye anlatımı kimlik gelişimi için önemli hale gelmektedir (Peterson ve Langellier 2006). Kuşaklararası anlatılar (intergenerational narrative), ebeveynlerin ya da aile büyüklerinin çocuklarına deneyimlerini hikayeleştirerek anlatmaları demektir (Merrill ve Fivush 2016). Bu yolla ebeveynler ya da diğer aile büyükleri, bireysel ve kolektif anılar arasında bağ kurmayı sağlayarak daha genç neslin aile geçmişini hikaye yoluyla edinmesini sağlar (Reese ve Fivush 2008). Daha yaşlı neslin yaşam deneyimlerinden ve belki de bir önceki neslin de deneyimlerinden faydalanarak edindikleri hayat deneyimlerini genç nesile aktarırken, genç nesil de bu deneyimlerden faydalanarak çevre, toplum ve hayata dair bir yargıda bulunur. Böylece genç nesil, hem dış dünyaya dair bir tutum belirlerken hem de kendi kimliğine dair bir yargıda bulunur. Hatta bazen bazı aile hikayeleri sadece özel bir olayın varlığını yakalarken, diğer bazı aile hikayeleri ise zaman içinde nesiller arası aile mirası haline gelebilmektedir. Bu da bir aile hikayesinin nesiller boyu aktarımını sürdürerek o hikayenin bir miras halini almasını sağlar (Thompson ve ark. 2009). Bu tür hikayeler ailenin dünya hayatını şekillendirir. Özellikle beliren yetişkinlik döneminde bireyler daha çok öz ailesine ait deneyimleri düşünür ve bu aile mirasıyla bağlantılı bir kimlik oluşturur (Thompson ve ark. 2009).

Kuşaklararası anlatı kimlik araştırmalarında ruh sağlığı göstergeleri

Yapılan çalışmalarda çocukluk ve ergenlik boyunca devam eden aile anlatılarının, özellikle de annelerin ergen çocuklarına bu anlatıları daha detaylı bir şekilde anlatması durumunda, ergenlerin daha yüksek benlik saygısına ve daha yüksek duygu düzenlemesine sahip oldukları bulunmuştur (Fivush ve ark. 2009, Marin ve ark. 2008). Yapılan başka bir çalışmada ise geçmiş deneyimleri anlatan, birbirlerinin bakış açısını daha fazla alan ve kendilerini “hikaye anlatan aile” olarak tanımlayan ailelerin üyelerinde daha yüksek derecede aile memnuniyeti bulunmuştur (KoenigKellas 2005). Fivush ve Merrill (2016)’ın aile anlatılarına ekolojik sistem yaklaşımı adlı çalışmalarında, ailelerin zor ve stresli deneyimlerini diğer aile üyeleriyle birlikte işbirlikçi bir şekilde paylaştıklarında ergen aile üyelerinde yüksek özsaygı, yüksek düzeyde algılanan öz yeterlilik, akademik yetkinlik görüldüğü ve depresyon, anksiyete ve geri çekilme gibi davranışlarda daha az buldukları belirtilmektedir. Bütün bu çalışmalar ışığında denilebilir ki aile büyüklerinin yaşam deneyimlerini genç kuşaklara anlatması bir taraftan aileyi bütünlerken diğer bir taraftan da genç kuşakların bibliografik hafızalarını oluşturarak aile kimliği hakkında çocuklara bilgi sağlar (Fivush 2014). Böyle bir durumda, aile anlatılarının ve kuşaklararası aktarılan anlatıların ergenlerin psikososyal gelişimlerinde önemli ve özel bir yeri vardır ki o da kimliktir (Merrill ve Fivush 2016). Ailede hikaye anlatıcılığı kimlik oluşumunda önemli rol oynayan anlatsal bir form sunar ve aile bireylerinin kim oldukları duygusunu elde ettikleri ilk yer olarak karşımıza çıkar (Stone 1988 akt. Thompson 2009).

Son olarak, kuşaklararası anlatı kimliğinin salt ebeveynlerden alınan bir etki olmadığı da görülmektedir. Bazen bazı geçmiş olaylar nesiller boyunca aktarıldığı için ana anlatı konumuna geçer. Böylece, ana anlatıyı dinleyen bireyler kendi hikayesinin ana anlatıyla aşırı özdeşleşmesi sonucunda kendi grubuyla bütünleşerek grup kimliği geliştirebilir. Bazen de bireyler, kendi hikayelerini ana anlatılardan ayırarak farklı bir hikaye anlatırlar. Böyle bir durumda bireyler kimliklerini ana anlatının etkisinden kurtararak bireysel bir kimlik var eder ve kendi grubunun kimlik beklentilerinden daha farklı bir kimlik oluşturur. Bundan dolayı da bazı araştırmacılar ana anlatılardan bağımsız kimlik geliştirenlerin olumlu-olumsuz benlik veya kimlik oluşturma sürecinde ana anlatılar ile bireysel kimliğin nasıl oluştuğu arasındaki bağı inceleyen araştırmaların yapılması gerektiğini vurgulamıştır (Hihara ve ark. 2018). Bu olgu ile aslında kuşaklararası anlatı kimliği form değiştirerek kolektif kültür içinde nesiller boyu aktarılan ve baskın konuma geçen ana anlatıların da kimlik üzerindeki etkisinin incelenmesi gerektiğinin altı çizilmiştir.

Tartışma

“Ben kimim?” sorusu kimlik arayışını sorgulama ve cevap bulma niteliğindedir. Bireyin her döneminde bu soruya karşılık bir cevabı olmasına karşın bütüncül, soyut ve Erikson’un öncülük ettiği formda sosyo-kültürel bir biçim kazandığı evre olan ergenlik dönemiyle birlikte bu soru daha önemli hale gelmektedir. Ergenliğin son dönemi ile beliren yetişkinlik döneminde ise karakter haline gelerek bu form geleceğe yönelik amaç oluşturmayı sağlamaktadır (McAdams 2001). Hatta anlatı araştırmacıları bireylerin kimliklerinde kültürel ve sosyal formun önemine dikkat çekerek ana anlatıların (master narrative) rolünün önemine dikkat çekmişlerdir (Hammack ve Toolish 2015). Buradaki temel perspektif, kimliğin tarihsel gelişim ve sosyal kimlik etkisiyle kültürel kanonik anlatılarla şekillendiğidir. Bütün bunlardan yola çıkarak, anlatsal araştırmacıların ortaya koyduğu kimlik oluşumuna göre bireylerin deneyimleri ışığında oluşturdukları yaşam hikayeleri

onların kimliğini yapılandırmaktadır. Bu yaşam hikayelerinin de ilk olarak ailede başladığı, daha sonra ise etkileşimde bulunulan bireyler ve gruplar aracılığıyla şekillendiği ve içinde yaşanılan kültür ve çevrenin de etkisinin olduğu vurgulanmıştır (Bruner 1990, Fivush ve Merrill 2016, McAdams 2001).

Anlatı kuramcılarının kimliğin etkileşimde bulunulan kişilerce şekillendiğini vurgulamakla birlikte asıl önemli olanın bunun anlatı şeklinde nasıl ifade edildiğinin incelenmesi olduğunu belirtmişlerdir (Bruner 1990, McLean 2008). Dolayısıyla bireyin yaşamında olanı nasıl ifade ettiği aynı zamanda bireyin bunu nasıl algıladığını göstermektedir. Bunun da bireyin kimlik oluşturmada önemli bir yerinin olduğu ifade edilmektedir. Aslında kendini ifade etme anlatı kuramcılarının için önemli bir araştırma konusu olmasına rağmen bunu ifade eden tek kuram da değildir. Nitekim yukarıda kimlik kuramları anlatılırken Waterman'ın (1999) kimlik statüleri değişkenlerine "ifade ediciliği" eklediği görülmektedir. İfade edicilik değişkeniyle bireyin kendini uygun benliklere göre tanımlaması ve bunu ifade ederek bu tanımlamalara göre yaşadığını belirtmesi bir şekilde anlatı kimlik kuramcılarının bir bağ kurduğunu göstermektedir. Tabii Waterman'ın (1999) bu yaklaşımı ile anlatı kuramcılarının bireyin kendini hikaye formunda anlatması arasında bir benzerlik olmasına karşın ciddi farklılıklar da mevcuttur. Anlatı kuramcılarının daha çok bireylerin geçmişini hikayeleştirerek ifade etme eğiliminde olduğuna ve bireylerin bu hikaye formuna göre yaşayarak bir kimlik oluşturdıklarına dikkat çekmişlerdir (Bruner 1990, McAdams 2000, Sarbin 1986).

Ayrıca anlatı kimlik, kimlik oluşumundaki döngülerde gelişim, sosyal psikolojik perspektif, tarihsel ve ideolojik olgular gibi birçok etmenin bireyin kimliğinde nasıl bütünleştiğini sunmaktadır. Anlatı kimlikte veriler nitel yaklaşımla toplandığından bireylerin öz anlatımlarında ifade edilen bütün aktarımlardan yola çıkarak kimlik incelemesinde bütüncül bir bakış açısı kazandırmaktadır. Bu sayede her bir çalışmada bireyin öz anlatımındaki tüm fonksiyonlara ulaşılabilir. Bireyin kendini ifade ediciliğinde gelişim döngülerine, sosyo-psikolojik faktörlere, tarihsel ve ideolojik olgulara ve en son aşamada bireyin içinde bulunduğu kültür ve grubun etkilerinin bireyin öz yaşantısındaki yerine ulaşılabilir (örn. Hammack 2006, 2008). Bu bakış açısından hareketle belki de anlatı kimlik ile sosyal psikolojik perspektifin kimlik oluşumuna olan bakış açısı arasında bir benzerlik yakalanmış olabilir. Bu açıdan benzer olduğu kabul edilse de aslında anlatı kimlik bireyin kendi kimliğini aktarmasında tek bir değişkene odaklanmaması bakımından farklılaşmaktadır. Anlatı kimlik incelemelerinde sosyal psikolojik unsurlar ortaya çıkabilir. Nitekim araştırmacı buna müdahale de etmez. Anlatıcı kimliğini nasıl anlattığına kendisi karar verir. Çünkü anlatı kimlik, bireyin kendi hayatında anımsadığı tüm olguları ifade ederek geçmişten bugüne tüm deneyimlerini yorumlayarak bir hayat hikayesi yarattığı iddiasında bulunur. Buna ek olarak, anlatı yaklaşımlardan biri olan otobiyografik bellek çalışmalarında bireyin anımsadığı durumsal anlatılarından nasıl bir yorum çıkardığı da bireyin kimlik araştırmalarında yerini alabilmektedir. Bütün bu olgulara bakıldığında anlatı kimlik kuramının kendi içindeki özgünlüğünü koruduğu görülmektedir.

Anlatı kimlik kuramcılarının ortaya attığı olgulara bakıldığında Erikson'un psikososyal kimlik kuramına en uygun analizi yaptıkları görülmüştür. Erikson'daki bireysel kimlik oluşumunu korudukları kadar aynı şekilde bireyin sosyal bir varlık olduğuna ve kimliğin sosyal bir yapı içinde şekillendiğine inandıklarından dolayı bu sosyal yapı içinde etkileşimde buldukları kişilerin bireyin kimliği üzerindeki etkilerini de ciddi bir şekilde çalıştıkları görülmüştür. Özellikle kuşaklararası anlatı kimlikleri üzerine yaptıkları çalışmalarda Erikson'un çocuk-bakıcı etkileşimindeki bağın önemini ortaya koyan bulgulara

ulaşmıştır (Fivush ve Zeman 2011). Bu açıdan anlatı kimlik kuramının Erikson'un kuramını birçok açıdan daha bütüncül bir şekilde ele aldığı görülmektedir. Erikson'un psikosoyal kimlik kuramına ek olarak bireylerin kendini ifade ederek hikaye dili oluşturduğu ve bu hikaye formuna göre yaşadıkları iddiasını da ortaya atarak (Bruner 1990, McAdams 2001, Sarbin 1986) kimlik oluşumunda farklı bir tez de ortaya attıkları görülmektedir. Bu hikaye formunda bireyin geçmişini nasıl yorumladığı, bu yorumlamada ana anlatıların rolünü de önemli derecede merkeze alınarak kimlik çalışmalarında tarihsel olayların rolüne de dikkat çekilmiştir (Hammack 2006, McLean 2008). Böylece kimlik oluşumunda kimliğin sosyal boyutunda geçmiş olayların aktarım şeklinin de bireyin kimlik oluşumunda önemli bir yeri olduğu belirtilmiştir.

Anlatı kimlik olgusu birçok açıdan önemli sonuçlar ve etkiler doğurmaktadır. Bunların başında ise bireyin psikolojik iyi oluşunu olumlu yönde etkilemesi gelmektedir (Adler 2012). Baerger ve McAdams'ın (2007) yaptıkları çalışmada tutarlı anlatılar gerçekleştiren bireylerde yüksek yaşam memnuniyeti ve düşük düzeyde depresyon tespit edilmiştir. Anlatıların sadece genç bireyleri etkilemediği aynı zamanda yetişkinleri de doğrudan etkilediği görülmektedir. Yetişkinlerin tutarlı yaşam anlatıları ile borderline kişilik bozukluğu arasında ters yönde bir ilişki tespit edilmiştir (Adler ve ark. 2012). Yani yetişkinlerin tutarlı yaşam anlatı düzeyleri arttıkça bireylerde borderline kişilik bozukluğunda olumlu yönde bir düşme bulunmuştur. Bununla birlikte anlatılar, sadece tek başına bireyleri değil aynı zamanda toplu halde aile yaşamını da doğrudan etkilediği tespit edilmiştir. Aileler zor ve stresli deneyimlerini diğer aile üyeleriyle birlikte işbirlikçi bir şekilde paylaştıklarında ergen aile üyelerinde yüksek özsaygı, yüksek düzeyde algılanan öz yeterlilik, akademik yetkinlik görüldüğü ve depresyon, anksiyete ve geri çekilme gibi davranışlarda daha az buldukları belirtilmiştir (Fivush ve Merrill 2006).

Sonuç

Anlatı kimlik araştırmaları birey merkezli, kuşaklararası etkiyi, tarih, kültür ve sosyal formun bireyin yaşamına olası yansımalarını ortaya koyması açılarından kimlik olgusunu bütüncül bir şekilde ortaya koymaktadır. Bunlara ek olarak, bireyin bütün bu olguları yorumlayarak anlatması bireye kimlik gelişim ve oluşum sürecindeki tüm olası etmenleri dile getirme imkanı tanır. Böylece kimliğini nasıl yorumlayarak hikayeleştirildiği anlaşılır. Bu nedenlerden ötürü hem araştırmacılar hem de ruh sağlığı çalışanları için anlatı kimlik çalışmaları son derece önemlidir. Birçok kültürün birlikte yaşadığı şehirlerde ise ruh sağlığı çalışanlarının, örneğin okul psikolojik danışmanlarının ve terapistlerin, anlatının bireyin kimlik oluşumunda ne denli önemli bir yeri olduğunu bilmesi onlara ilişkin yürütülecek çalışmalar açısından son derece faydalı olacaktır. Kaldı ki psikolojik danışma ve terapi yaklaşımları arasında yer alan anlatı terapi (narrative therapy) yaklaşımının daha derin algılamasına da katkı sunacaktır. Anlatı kimlik yaklaşımı postmodernist bir yaklaşım olmasından dolayı ruh sağlığı çalışanlarına klasik yaklaşımlardan farklı olarak yeni bakış açıları kazandırmıştır. Tarragona (2008) bu kazanımlar arasında ruh sağlığı çalışanlarının sahip olması gereken özellikler sıralanmıştır. Bu özellikler dikkate alındığında anlatı kimlik kuramının aynı zamanda ruh sağlığı çalışanlarına farklı bakış açıları kazandırabilecek nitelikte olduğu görülmektedir. Bu özelliklere bakıldığında ruh sağlığı çalışanlarının ve araştırmacılarının kimlik olgusunu anlatı kimlik kuramı çerçevesinde ele almaları kimliği disiplinler arası bir olgu olarak görmelerini, kimliğe sosyal ve bireyler arası bir bakışla bakmalarını, kimlik anlatılarında dil kullanım şekillerini algılamalarını,

bireysel bakış açısıyla kimlik değerlendirmelerini ve kimliğin yerelleşme unsurlarını görebilmelerini sağlayacaktır.

Kaynaklar

- Abrams D, Hogg D (1990) *Social Identity Theory: Constructive and Critical Advances*. New York, Springer-Verlag.
- Adler JM (2012) Living into the story: agency and coherence in a longitudinal study of narrative identity development and mental health over the course of psychotherapy. *J Pers Soc Psychol*, 102:367–389.
- Adler JM, Chin ED, Kolisetty AP, Oltmanns TF (2012) The distinguishing characteristics of narrative identity in adults with features of borderline personality disorder: an empirical investigation. *J Pers Disord*, 26:498–512.
- Arnett J (2000) Emerging adulthood: a theory of development from the late teens through the twenties. *Am Psychol*, 55:459-480.
- Arnett, J.J. (2003). Conceptions of the transition to adulthood among emerging adults in American ethnic groups. In *New Directions for Child and Adolescent Development*, Vol 100. (Eds JJ Arnett, N Galambos):63-75. New York, Wileys.
- Arnett JJ (2015) *Emerging Adulthood: The Winding Road From The Late Teens Through The Twenties*, 2nd ed. New York, Oxford University Press.
- Aslan S (2013) *Toplumsal gruplara üye olan ve olmayan gençlerde kimlik yönelimi, toplumsal karşılaştırma, arkadaşlara bağlılık ve grupta bütünleşme (Doktora tezi)*. Ankara, Ankara Üniversitesi.
- Atak H (2011) Kimlik gelişimi ve kimlik biçimlenmesi: kuramsal bir değerlendirme. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 3:163-213.
- Baerger DR, McAdams DP (1999) Life story coherence and its relations to psychological well-being. *Narrat Inq*, 9:69–96.
- Banks MV (2013) *Narrative identity: the construction of the life story, autobiographical reasoning and psychological functioning in young adult (Doctoral dissertation)*. Wellington, New Zealand, Victoria University of Wellington.
- Bendle MF (2002) The crisis of 'identity' in high modernity. *Br J Sociol*, 53:1-18.
- Berzonsky, MD (1992) A process perspective on identity and stress management. In *Adolescent Identity Formation*. (Eds GR Adams, TP Gullotta, R Montemayor):771-788. New York, Sage Publications.
- Berzonsky M, Ferrari J (1996) Identity orientation and decisional strategies. *Pers Individ Dif*, 20:597-606.
- Berzonsky MD, Macek P, Nurmi JE (2003). Interrelationships among identity process, content, and structure: a cross-cultural investigation. *J Adolesc Res*, 18:112-130.
- Bishop DI, Weisgram ES, Holleque KM, Lund KE, Wheeler-Anderson JR (2005) Identity development and alcohol consumption: current and retrospective self-reports by college students. *J Adolesc*, 28:523–533.
- Blumer H (1969) *Symbolic Interactionism: Perspective and Method*. Englewood Cliffs, NJ, University of California Press.
- Bohanek JG, Fivush R (2010) Personal narratives, well-being and gender in adolescence. *Cogn Dev*, 25:368–379.
- Bruner J (1990) *Acts of Meaning*. London, Harvard University Press.
- Christman J (2008) Why search for lost time? memory, autonomy and practical reason. In *Practical Identity and Narrative Agency*. (Eds K Atkins C. Mackenzie):146-161, Oxon, Routledge.
- Côté JE (2018) The enduring usefulness of Erikson's concept of the identity crisis in the 21st century: an analysis of student mental health concerns. *Identity*, 18:251-263.
- Côté JE, Levine C (1988) The relationship between ego identity status and Erikson's notions of institutionalized moratoria, value orientation stage, and ego dominance. *J Youth Adolesc*, 17:81-99.
- Çok F, Atak H (2015) Emerging adulthood in Turkey: does it (yet) exist?. *The Online Journal of Counseling and Education*, 4(3):46-75.
- Çakır SG, Aydın G (2005) Parental attitudes and ego identity status of Turkish adolescents. *Adolescence*, 40:847-859.
- Davis JE (2000) Introduction: social change and the problem of identity. In *Identity And Social Change*. (Ed JE Davis):3-10. New Jersey, Transaction Publishers.
- Demir İ (2007) *Gençlerin kimlik yapıları: farklı yerellikler ekseninde nitel bir inceleme (Doktora tezi)*. İstanbul, İstanbul Üniversitesi, Eğitimde Psikolojik Hizmetler Anabilim Dalı.
- Demir İ (2011) Gençlerde yaşam doyumunu ile kimlik işlevleri arasındaki ilişkilerin incelenmesi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 38:99-113.

- Demir İ, Derelioğlu Y (2012) Gençlerde otoriteriyenizmin yordayıcıları olarak kimlik statüleri ve kimlik stillerinin incelenmesi. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 23:99-119.
- Erikson EH (1968) *Identity: Youth and Crisis*. New York, Norton.
- Erikson EH (1950) *Childhood and Society*. New York, Norton.
- Featherstone M (2000) Public life, information technology, and the global city: New possibilities for citizenship and identity formation. In *Identity and Social Change*. (Ed JE Davis):53-79. New York, Routledge.
- Festinger L (1954) A theory of social comparison processes. *Hum Relat*, 7:117-140.
- Fivush, R. (2014). Gender and voice in emotional reminiscing. In *Children and Emotion: New Insights into Developmental Affective Science*, vol 26. (Ed KH Lagattuta):81-94. Basel, Karger.
- Fivush R, Merrill N (2016) An ecological system approach to family narratives. *Mem Stud*, 9:305-314.
- Fivush R, Marin K, Crawford M, Reynolds M, Brewin CR (2007) Children's narratives and well-being. *Cogn Emot*, 21:1414-1434.
- Fivush R, Marin K, McWilliams K, Bohanek J (2009) Family reminiscing style: parent gender and emotional focus in relation to adolescent well-being. *J Cogn Dev*, 10:210-235.
- Fivush R, Zeman W (2011) Intergenerational narratives: how collective family stories relate to adolescents' emotional well-being. *Aurora*, 10, 51-63.
- Gergen KJ, Gergen MM (1988) Narrative and the self as relationship. In *Advances in Experimental Social Psychology*, vol 21. (Ed L Berkowitz):17-56. San Diego, CA, Academic Press.
- Habermas T (2011) Autobiographical reasoning: arguing and narrating from a biographical perspective. *New Dir Child Adolesc Dev*, 131:1-18.
- Habermas T, Bluck S (2000) Getting a life: emergences of the life story in adolescence. *Psychol Bull*, 126:748-769.
- Habermas T, de Silveira C (2008) The development of global coherence in life narratives across adolescence: temporal, causal, and thematic aspects. *Dev Psychol*, 44:707-721.
- Habermas T, Reese E (2015) Getting a life takes time: the development of the life story in adolescence, its precursors and consequences. *Hum Dev*, 58:172-201.
- Hammack PL (2006) Identity, conflict, and coexistence: life stories of Israeli and Palestinian Adolescents. *J Adolesc Res*, 21:323-69.
- Hammack PL (2008) Narrative and cultural psychology of identity. *Pers Soc Psychol Rev*, 12(3):222-47.
- Hammack PL (2010) The cultural psychology of Palestinian youth: a narrative approach. *Cult Psychol*, 16:507-37.
- Hammack PL, Toolish EE (2015) Putting the social into personal identity: the master narrative as root metaphor for psychological and developmental science. *Hum Dev*, 58:350-64.
- Hihara S, Sugimura K, Syed M (2018). Forming a negative identity in contemporary society: shedding light on the most problematic identity resolution. *Identity*, 18:325-333.
- Hogg MA, Vaughan GM (2014) *Sosyal Psikoloji (7. Edisyon) (Çeviri İ Yıldız, A Gelmez)*. Ankara, Ütopya.
- Hooker BA (2016) *The life stories of teachers in post compulsory education: a narrative exploration of teacher identity (Doctoral dissertation)*. England, University of Wolverhampton.
- Hornsey MJ (2008) Social identity theory and self-categorization theory: a historical review. *Soc Personal Psychol Compass*, 2:204-222.
- İlhan T, Özdemir Y (2012) Beliren yetişkinlerde yaş, cinsiyet ve bağlanma stillerinin kimlik statüleri üzerindeki yordayıcı rolü. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 19:227-241.
- Kağıtçıbaşı Ç (2000) *Kültürel Psikoloji: Kültür Bağlamında İnsan ve Aile*. İstanbul, Evrim Yayınları.
- Koenig Kellas J (2005) Family ties: communicating identity through jointly told family stories. *Commun Monogr*, 72:365-389.
- Kroger J (2003) Identity development during adolescence. In *Blackwell handbook of adolescence*. (Eds GR Adams, MD Berzonsky):205-226. London, Blackwell Publishing.
- Luyckx K, Goossens L, Soenens BA (2006) developmental contextual perspective on identity construction in emerging adulthood: change dynamics in commitment formation and commitment evaluation. *Dev Psychol*, 42:366-380.
- Luyckx K, Goossens L, Soenens B, Beyers W, Vansteenkiste M (2005) Identity statuses based on 4 rather than 2 identity dimensions: extending and refining Marcia's paradigm. *J Youth Adolesc*, 34:605-618.

- Luyckx K, Schwartz SJ, Goossens L, Soenens B (2008) The relationship between identity development and adjustment in the transition to adulthood: variable-centered and person centered approaches. *J Res Adolesc*, 18:595-619.
- Marcia JE (1966) Development and validation of ego identity status. *J Pers Soc Psychol*, 3:551-558.
- Marin K, Bohanek JG, Fivush R (2008) Positive effects of talking about the negative: family narratives of negative experiences and preadolescents' perceived competence. *J Res Adolesc*, 18:573-593.
- McAdams DP (1989) The development of a narrative identity. In *Personality Psychology: Recent Trends and Emerging Directions*. (Eds DM Buss, N Cantor):160-174. New York, Springer-Verlag.
- McAdams DP (2001) The psychology of life stories. *Rev Gen Psychol*, 5:100-122.
- McAdams DP (2006) The problem of narrative coherence. *J Constr Psychol*, 19:109-125.
- McAdams DP (2011) Narrative identity. In *Handbook of Identity Theory and Research: Volume 1 Structures and Processes*. (Eds SJ Schwartz, K Luyckx, VL Vignoles):99-115. New York, Springer.
- McAdams DP (2013) The psychological self as actor, agent, and author. *Perspect Psychol Sci*, 8:272-295.
- McAdams DP, McLean KC (2013) Narrative identity. *Curr Dir Psychol Sci*, 22:233-238.
- McAdams DP, Pals JL (2006) A new big five: fundamental principles for an integrative science of personality. *Am Psychol*, 61:204-217.
- McLean KC (2008) The emergence of narrative identity. *Soc Personal Psychol Compass*, 2:1685-1702.
- McLean KC, Pasupathi M, Pals JL (2007) Selves creating stories creating selves: a process model of self-development. *Pers Soc Psychol Rev*, 11:262-278.
- McLean KC, Syed M (2015a) *The Oxford Handbook of Identity Development*. New York, Oxford University Press.
- McLean KC, Syed M (2015b) Personal, master, and alternative narratives: an integrative framework for understanding identity development in context. *Hum Dev*, 58:318-349.
- Merrill N, Fivush R, (2016) Intergenerational narratives and identity across development. *Dev Rev*, 40:72-92.
- Merrill N, Gallo E, Fivush R (2015) Gender differences in family dinnertime conversations. *Discourse Process*, 52:533-558.
- Morsünbül Ü, Çok F (2013) Kimlik gelişiminde yeni bir boyut: seçeneklerin saplantılı araştırılması. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 40:232-244.
- Morsünbül Ü, Uçar E (2017) Kimlik stilleri, süreçleri ve statülerinin kimlik işlevleri ile ilişkileri. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 13:25-35.
- Peterson EE, Langellier KM (2006) The performance turn in narrative studies. *Narrat Inq*, 16:173-180.
- Reese E, Fivush R (2008) The development of collective remembering. *Memory*, 16:201-212.
- Reese E, Myftari E, McAnally HM, Chan Y, Neha T, et al. (2017) Telling the tale and living well: adolescent narrative identity, personality traits, and well-being across cultures. *Child Dev*, 88:612-628.
- Rogers LO (2018) Who am I, who are we? Erikson and a transactional approach to identity research. *Identity*, 18:284-294.
- Sarbin TR (1986) The narrative as a root metaphor for psychology. In *Narrative Psychology: The Storied Nature of Human Conduct*. (Ed TR Sarbin):3-21. London, Praeger.
- Sartre JP (1969) *Nausea* (Çeviri V.D. Aardweg). New York, New Directions.
- Schachter, E.P. (2018). Intergenerational, uncounscious, and embodied: three underdeveloped aspects of Erikson's theory of identity. *Identity*, 18:315-324.
- Schachter EP (2015) Integrating "internal," "interactional," and "external" perspectives: identity process as the formulation of accountable claims regarding selves. In *The Oxford Handbook of Identity Development*. (Eds KC McLean, M Syed):228-245. New York, NY, Oxford University Press.
- Schellenberg JA (1990) William James and symbolic interactionism. *Pers Soc Psychol Bull*, 16:769-773.
- Schwartz SJ, Beyers W, Luyckx K, Soenens B, Zamboanga et al. (2011a) Examining the light and dark sides of emerging adults' identity: a study of identity status differences in positive and negative psychosocial functioning. *J Youth Adolesc*, 40:839-859.
- Schwartz SJ, Klimstra TA, Luyckx K, Hale WW, Frijns T, et al. (2011b) Daily dynamics of personal identity and self-concept clarity. *Eur J Pers*, 25:373-385.
- Schwartz SJ, Zamboanga BL, Weisskirch RS, Rodriguez L (2009) The relationships of personal and ethnic identity exploration to indices of adaptive and maladaptive psychosocial functioning. *Int J Behav Dev*, 33:131-144.

- Schwartz SJ, Zamboanga BL, Luyckx K, Meca A, Ritchie, RA (2013) Identity in emerging adulthood: reviewing the field and looking forward. *Emerg Adulthood*, 2:96-113.
- Tajfel H (1979) Individuals and groups in social psychology. *Br J Soc Clin Psychol*, 18:183-190.
- Tajfel H (1981) *Human Groups and Social Categories*. Cambridge, Cambridge University Press.
- Tajfel H, Turner JC (1979) An integrative theory of intergroup conflict. In *The Social Psychology of Intergroup Relations*. (Eds WG Austin, S Worchel):33-47. Monterey, CA, Brooks/Cole.
- Tarragona M (2008) Postmodern/post-structuralist therapies. Twenty-first century psychotherapies contemporary approaches to theory and practice. In *21st Century Psychotherapies*. (Ed JL Lebow): 167-205, Hoboken NJ, John Wiley & Sons.
- Thompson B, Kellas JK, Soliz J, Thompson J, Epp A, Schrodt P (2009) Family legacies: constructing individual and family identity through intergenerational storytelling. *Narrat Inq*, 19:106-134.
- Thorne A (2000) Personal memory telling and personality development. *Pers Soc Psychol Rev*, 4:45-56.
- Thorne A (2004) Putting the person into social identity. *Hum Dev*, 47:361-365.
- Turner JC, Brown RJ, Tajfel H (1979) Social comparison and group interest in ingroup favoritism. *Eur J Soc Psychol*, 9:187-204.
- Turner JC, Hogg MA, Oakes PJ, Reicher SD, Wetherell MS (1987) *Rediscovering The Social Group: A Self-Categorization Theory*. New York, Blackwell.
- Turner, J.C. & Reynolds, K.J. (2012). Self-categorization theory. In *Handbook of Social Psychology Vol.2* (Eds PEM Van Lange, AW Kruglanski, ET Higgins):399-417. London, Sage.
- VandenBos GR (2015) Identity. In *APA Dictionary of Psychology*, 2nd Ed. s.519. Washington DC, American Psychology Association.
- Vignoles VL, Schwartz SJ, Luyckx K (2011) Introduction: toward an integrative view of identity. In *Handbook of Identity Theory and Research: Volume 1 Structures and Processes*. (Eds SJ Schwartz, K Luyckx, VL Vignoles):1-31. New York, Springer.
- Waters TEA, Fivush R (2015) Relations between narrative coherence, identity, and psychological well-being in emerging adulthood. *J Pers*, 83:441-451.
- Waterman AS (1999) Identity, the identity statuses, and identity statuses development: a contemporary statement. *Dev Rev*, 19:591-621.
- Wood JV, Michela JL, Giordano C (2000) Downward comparison in everyday life: reconciling self-enhancement models with the mood-cognition priming model. *J Pers Soc Psychol*, 79:563-579.
- Yazgan İnanç B, Yerlikaya EE (2017) *Kişilik Kuramları*, 13. Baskı. Ankara, Pegem Yayınları.

Yazarların Katkıları: Yazar çalışmaya önemli bir bilimsel katkı sağladığını ve makalenin hazırlanmasında veya gözden geçirilmesinde yardımcı olduğunu kabul etmiştir.

Danışman Değerlendirmesi: Dış bağımsız

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Yazarın Notu: Bu çalışma yazarın İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa'da Eğitim Bilimleri Bölümü Eğitimde Psikolojik Hizmetler Anabilim Dalı doktora programı bünyesinde hazırladığı doktora tezinden üretilmiştir.

Authors Contributions: The author attest that she has made an important scientific contribution to the study and has assisted with the drafting or revising of the manuscript.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: No conflict of interest was declared by the author.

Financial Disclosure: The author declared that this study has received no financial support.

Acknowledgement: This paper was derived from author's PhD thesis prepared within the Doctoral Program of Psychological Services in Education, Department of Educational Sciences at Istanbul University-Cerrahpaşa.